

DOI 10.36074/grail-of-science.29.04.2022.074

ПАРТИКУЛИ ЯК ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ МАРКЕРИ ЕВІДЕНЦІЙНОСТІ В МОДАЛЬНОМУ ВИСЛОВЛЕННІ

Педченко Світлана Олександрівна

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри української мови

*Полтавський національний педагогічний університет**імені В. Г. Короленка, Україна*

SECTION XXIII. PHILOLOGY AND JOURNALISM

Порівняльно-гіпотетичні частки як основні реалізатори епістемічно-модального значення проблематичної достовірності вирізняються з-поміж інших лексико-граматичних розрядів специфічними, властивими лише їм функційно-семантичними ознаками. Інваріантними з-поміж них є так звані «відсполучникові» партикули (наче, начеб, начебто, неначе, неначебто, ніби, нібито, мов, мовби, мовбито, немов, немовби, немовбито), у яких наявність значеннєвого компонента «гіпотетичність» спричинила розширення їхніх синонімічних потенцій, пор.: *І чорні густі брови були ніби (наче, начебто, неначе, нібито, мов, мовби, мовбито, немов, немовби..) вимальовані на високому гладенькому чолі, і виразні, звичасті червоні вуста були ніби (ніби (наче, начебто, неначе, нібито, мов, мовби, мовбито, немов, немовби..) обведени найтоншим пензлем* (І. Нечуй-Левицький). Попри відчутну змістову близькість, в означеній групі часток окремішнє місце посідають лексеми, значеннєве поле яких ускладнене семою «переповідність». До них належать етимологічно споріднені частки **МОВ, МОВБИ, МОВБИТО, НЕМОВ, НЕМОВБИ, НЕМОВБИТО**, що постали на базі застиглої форми чоловічого роду минулого часу вербатива мовляти – мовляв (див.: [1, с. 478; 2, с. 139; 3]). Зберігаючи ледь відчутний семантичний зв'язок із твірною першоосновою, вони іноді функціонують як квазісиноніми до модальних слів на зразок **кажуть**, що містять безпосередню вказівку на джерело отриманої інформації, не втрачаючи типологічної єдності з частками, які засвідчують безпосереднє, можливо, помилкове, чуттєве сприйняття певної інформації: *Мовби забрала його нечиста сила, демон заніс на край світу чи якась мара поглинула* (Ю. Покальчук); *Поцілуй їх, друже мій, за мене, скажи їм, що се мов вас цілує той старий дядько, що з вами цілувався колись у Царському селі* (Т. Шевченко).

Така дублетність репрезентованих розгляданими партикулами значень пояснена, на наш погляд, особливостями співвідношення категорій епістемічності та евіденційності, Питання про те, чи є ці категорії самостійними, незалежними одна від одної, чи утворюють монолітне функційно-семантичне поле, на сьогодні не знайшло свого остаточного вирішення. Одні вчені, аргументуючи свою думку тим, що вказівка на джерело повідомлення не містить відомостей про ступінь його достовірності, розглядають їх як одиниці різного порядку. Інші, не заперечуючи досягнень евіденційності в таксономії всіляких джерел інформації, що формують наші знання про довкілля, небезпідставно визнають семантичний потенціал

поняття епістемічного статусу висловлення ширшим, ніж переповідність. Він як модальний аспект ідентифікації пропозиційного змісту співвідноситься, з одного боку, з авторизацією висловлення, а з іншого – з рівнем обізнаності (впевненості / невпевненості) суб'єкта мовлення. Наголосимо, що функційна сфера евіденційності охоплює засоби експікації будь-яких джерел знань мовця, навіть безпосереднього чуттєвого сприйняття (**я сам бачив, у мене на очах** тощо), тоді як модальне значення переповідності, зазначає О. С. Мельничук, «супроводить основний зміст таких речень, які висловлюються не як прояв особистісного досвіду чи переконання мовця, а як переказ висловлень інших осіб» [4, с. 20].

Отже, сприймати беззастережно твердження про закріпленість за розглядуваними партикулами значення переповідності не можна. Вони, на нашу думку, – реалізатори взаємозв'язку персуазивності та авторизації – модусної категорії, з допомогою якої актуалізована в реченні інформація кваліфікують стосовно до джерел або способів її отримання: різні шляхи одержання відомостей по-різному тлумачать щодо їхньої надійності, «чуже» завжди менш достовірне, ніж «своє», тому маркери евіденційності, як правило, водночас є показниками негативної персуазивності. До того ж реалізована частками переповідна сема має неозначено-узагальнений характер, параметризація якого відбувається внаслідок уведення до речення інших показників авторизації, зокрема предикатів на позначення мовленнєвої діяльності, вставних слів, фразеологізованих зворотів тощо: *Ходять чутки, що ніби на Тарасовій могилі і вдень тепер варта, – сказала Косачева. – Мовби селяни знов заходилися шукати свячені ножі* (М. Олійник). У таких висловленнях розряд часток-репрезентантів переповідної семантики поповнюють інші порівняльно-гіпотетичні партикули, напр.: *І начебто, подейкували, стара Тилимониха замовляла колись болячки, що загоювались, ніби їх і не було* (Є. Гуцало); *Недаремно кажуть, що творчий колектив – це ніби тераріум одnodумців* (Газета по-українськи, 20 квітня 2000).

Вирізане значення «відсполучникових» партикул фіксуємо також у позбавлених лексикалізованих маркерів авторизації структурах, де отримана від сторонніх осіб інформація сприймається як перцептивна. Облігаторність показника невпевненості як своєрідного «квотатива» детермінують: 1) аксіологічний характер повідомлюваного, пор.: *Кажуть, книга дуже цікава – Книга, здається, дуже цікава – Книга ніби цікава*; 2) обізнаність адресата мовлення в ситуації, що склалася, пор.: *Кажуть, ти хотів вирушити в подорож – Здається, ти хотів вирушити в подорож – Ти ніби хотів вирушити в подорож*. Продукт розраховує на те, що реципієнт або підтвердить, або заперечить отримані дані, тобто вдається до непрямого мовленнєвого акту (декларації як функційного еквівалента питання).

Отже, порівняльно-гіпотетичні частки *мов, мовби, мовбито, немов, немовби, немовбито* почасти реалізують свої семантико-функційні потенції на тлі модального висловлення, виконуючи роль лінгвопрагматичних маркерів непрямої евіденційності.

Список використаних джерел:

- [1] *Історія української мови: Морфологія* (1978). К.: Наукова думка.
- [2] Симонова Е. С. (1982). *Формирование состава и развитие функций модальных частиц в украинском языке* (дисс. ... канд. филолог. наук : 10.02.02). К., Україна.
- [3] *Сучасна українська літературна мова: Морфологія* (1969). К.: Наукова думка.
- [4] *Сучасна українська літературна мова: Синтаксис* (1972). К.: Наукова думка.